

MAĎARSKO

PO REGIONALIZME
ARCHITEKTONICKÉ
STRATÉGIE V DNEŠNOM
MAĎARSKU

Od zmeny režimu uplynulo takmer štvrt storočia. Doba objavovania počas prvého desaťročia bola obdobím hľadania ciest aj v architektúre, keďže niektoré z realizovaných stavieb sa mohli zaradiť k medzinárodne uznávaným trendom. Popri stále fungujúcom smere pluralizmu to bol regionalizmus, taktiež známy ako „kritický regionalizmus“ (podľa Kennetha Framptona) /1/, ktorý sa v prvých rokoch nového tisícročia stal výrazne určujúcim princípom hlavného prúdu v architektúre, ako aj obsiahlym teoretickým konceptom. Dekádu dozadu Miklós Sulyok, kurátor Maďarského pavilónu na Bienále architektúry v Benátkach v roku 2002, prezentoval dielo Tamása Nagya, Istvána Ferencza a Gábora Turányiho, troch dominantných architektov vtedajšej úspešnej generácie a architektonických predstaviteľov tohto teoretického prístupu. Antal Puhl sa takmer dvadsať rokov zaujímal o vývojové trendy založené presne na tomto prístupe, ktoré boli často považované za „slabú architektúru“, ale s víziami do budúcnosti, a zhrnul ich vo svojej štúdii, ktorej prológ bol napísaný pre maďarskú kapitolu publikácie vydanéj v roku 2009 a venovanej architektúre Vyšehradskej skupiny /2/. „Maďarská architektúra je veľmi sebavedomá a zdá sa, že má pevné základy... V ďalších troch krajinách nevieme nájsť podobný príklad takejto architektonicky konceptuálnej schémy,“ napísali Ondřej Beneš a Oldřich Ševčík v článku, ktorý v tomto časopise sumarizoval jednotlivé state publikácie /3/. Dôvodom je, že regionalizmus ako ambícia je veľmi citlivý v prípade malých alebo stredne veľkých budov viazaných na svoje miesto a súvislosti. Navyše, jeho stavebná technológia je v podstate remeselnícka. Tieto prvky sa, našťastie, stretli s maďarskými možnosťami. Hľadanie identity a tvorenie imidžu sa zlúčilo, najčastejšie sa objavujú ako zjednodušená interpretácia obrazu a stylistická súdržnosť pri tehlových a kamenných domoch. /4/ Súčasná situácia vygenerovaná ekonomickou krízou spochybňuje kategórie štýlov, ktoré očividne platili predtým, keďže pre identifikovanie smerov a tendencií je potrebná rozhodujúca časť stavebného fondu. Nemôžeme hovoriť o novej ére, ale, aj keď zahmlene, môžeme badať formulácie určitých stratégií, ktoré hlavne popri individuálnych zámeroch

dobře reprezentujú architektúru doby, čo prišla po období regionalizmu, ktorého pojem nemusí byť zrozumiteľný, ale má silný účinok. Tieto stratégie ešte občas odrážajú regionalizmus, ale častejšie sa už od neho odkláňajú. Bolo by príliš skoro považovať tieto javy za tendenciu. Zatiaľ si môžeme všimnúť iba niektoré zhuťnené body, ktoré sa vyznačujú snahou identifikovať sa s maďarskou súčasnou scénou. Ich dôležitosť a platnosť posúdia nasledujúce roky.

Nová definícia archetypálneho domu

Regionalistický spôsob myslenia, ktorý môžeme zjednodušene spojiť s konceptmi sedlových striech, sa dá vystopovať aj dnes. Avšak väzba na miesto a okolité podmienky sa posunuli na novú úroveň a odhalili nové kreatívne metódy. Maďarské stavebné predpisy tiež často obmedzujú výsledné formy nových budov; na základe tejto pred-definovitosti sa dá realizovať iba zopár inovačných príkladov. Napriek tomu niektoré nové budovy sa snažia prehodnotiť archetypálnu formu domu. Ich odpovede už neponúkajú romantické či patetické možnosti a riešenia, skôr pragmatické, cez ktoré však paradoxne stále presvecuje silný lokálny vplyv. Odlišné začiatky pokusov v tejto oblasti sa dajú ľahko identifikovať. Niektorí architekti robia archetypálnu formu domu viac abstraktnú, s abstraktnou definíciou foriem a použitím homogénnych materiálov na stenách a streche (ako napríklad budova vinárstva Füleky v dedine Bodrogkeresztúr, navrhnutá Zsoltom Félixom a Tamásom Fialovszkym, dokončená v roku 2010). Architektonický výraz vytvorený pridaním foriem môže tiež uspieť ako produktívny (napríklad waldorfská škola v Pilisszentlászló navrhnutá Csabom Valkaiom v 2012), keď architekt použije archetypálnu formu ako základný prvok a zároveň aj ako zážitok, ktorý môže byť interpretovaný ako prepis uličného pohľadu, ako určitý druh štruktúry. V tomto smere sa ako najradikálnejší ukazuje Dom H od Tamása Dévényia (2011) v Sósokúte v budapeštianskej aglomerácii. Aj keď tu môžeme jasne hovoriť o tradičnom dome so sedlovou strechou, architektovi sa v rámci tohto ohraničenia podarilo uspieť aj s určitým konceptom: plán priestorového usporiadania tvorí sieť prvkov s veľkosťou 12 štvorcových metrov, ktoré pokračujú aj na oboch pozdĺžnych stranách v exteriéri – vo forme pevného betónového rámu, ktorý označuje miesto pre terasy. Vedľa uzatvorených priestorov, pod rozsiahlou sedlovou strechou, sa nachádza veľká polootvorená veranda a priedomie. Fasáda a časť strechy, ktorá zakrýva uzavreté priestory, sú pokryté dreveným šindľom, zatiaľ čo ostatné časti strechy spolu

T. DÉVÉNYI: DOM H, SÓSKÚT, FOTO: T. BUJNOVSZKY

P. GYÜRKI-KISS, M. DÉVÉNYI: SPOLOČENSKÉ CENTRUM, SÁSD, FOTO: Z. FRIKKER

so severnou fasádou sú kryté kovovými plátmi. Miestny charakter sa v budove spája s poetickou silou, kde spôsob použitia dominantnej sieťovej štruktúry, forma sedlovej strechy predpísaná nariadeniami, ako aj prísne dialektiky uzavretých a otvorených priestorov definujú budovu v konzistentne racionálnej alebo aj – a to myslené v dobrom – špekulatívnej podobe.

Inovačné interpretácie kontextu

Koncepcia prispôsobenia sa prostrediu, geniu loci, sa používala ako určujúci referenčný pojem od konca deväťdesiatych rokov, i keď jej prejavy boli dosť subjektívne. Medzi čerstvými pokusmi, ktoré stoja za zmienku tým, ako novým spôsobom definujú súvislosť budovy a jej prostredia, môžeme zachytiť niekoľko pragmatických objektívnych stratégií. Tamás Tomay, Zoltán Galina a Zoltán Szabó navrhli administratívnu budovu s dvoma rozdielnymi blokmi na rohovom pozemku v budapeštianskej štvrti Víziváros v roku 2009, ktorá objektívne využíva geometrické možnosti skryté v hmote formy. Iní, ako István a György Janákyovci, prišli s novým kontextom pri rozširovaní spoločenského centra Hódmezővásárhely v roku 2012, ktorého pôvodnú budovu navrhol ich otec, keď vytvorili poetickú, takmer malebnú kompozíciu, založenú hlavne na homogenite použitých materiálov.

Spoločenské centrum vybudované v roku 2011 v baranskej župe v dedinke Sásd, ktoré navrhli Pál Gyürki-Kiss a Márton Dévényi, predstavuje neobvyklé riešenie. Budova zahŕňa viacfunkčnú telocvičňu, knižnicu, ako aj spoločenské funkcie, ktoré prerastajú rozsah typický pre takéto zariadenie. Takmer sochárske stvárnenie obrovského objektu, v ktorom je hmota budovy interpretovaná ako jediný objem, ako druh materiálu, z ktorého boli vyrezané niektoré časti na dosiahnutie konečnej formy, nakoniec vytvorilo budovu, ktorá odzrkadľuje svoje prostredie. Od hlavnej cesty vidíme formu sedlovej strechy, pri vchode je vykrojená krytá predsieň, no zadná fasáda má halový výraz, zodpovedajúci veľkým rozmerom objektu. Blokový charakter tejto budovy je umocnený dizajnom fasády s kompozíciou rozlične veľkých štvorcových okien, ktorá je podobná niekoľkým súčasným medzinárodným príkladom.

Naratívne pokusy

Iné stratégie, ktoré patria do skupiny veľmi vzdialenej od zámerov regionalizmu, definujú svoj koncept nie zvnútra von, nestavajú ho na základe danej architektonickej situácie, ale na základe nejakého vonkajšieho podnetu, ktorý zvyčajne

stojí mimo architektúry. Svojím spôsobom stelesňujú architektonický odkaz tvorcu, ktorý môže byť vypracovaný slovnou aj obrazne. Tento prístup architektov – ktorý však nie je celkom novátorský – je typickým pokusom pre dodanie zmyslu budove mimo architektúry. Takými príkladmi sú zvyčajne skulpturálne, ikonické domy. Do tejto skupiny patria formy, ktoré sa objavujú ako pokračovanie dizajnérskeho gesta. Takou je napríklad budova centrálneho Autoklubu, navrhnutá Istvánom Lukácsom a Andrásom Vikárom v roku 2011, ktorej výraz predstavuje isté gesto alebo momentku pohybu. Vinárstvo Laposa v Badacsony, ktoré navrhli Péter Kis a Bea Molnár, je zvláštnou zliatinou archetypálneho a naratívneho konceptu. Opakovanie formy lisovne je doplnené zobrazením uniknutých prúdov lávy stuhnutých na povrchu, ktoré symbolizujú tektoniku sopky stojacej na brehu Balatónu. V rámci projektu Európske hlavné mesto kultúry Pécs 2010 architekti Richárd Hönich, Ferenc Keller, Benedek Sólyom a Tamás Fialovszky navrhli budovu Kodály Center, ktorej naratívna koncepcia siaha až po limity stanovené funkčnými obmedzeniami. V dizajne tohto domu, ktorý sa nachádza v neutrálnom urbanistickom prostredí, by koncepcia odvodená od kontextu jednoducho nefungovala. Architektonický výraz sa primárne odvíja od formy veľkej špirálovitej ulity, ktorá preniká dizajnom celej budovy. Architekti zároveň použili výraz budovy ako inštrumentu, ktorého koncept sa prejavil ako kontrast medzi vypracovanou, mäkkou drevenou úpravou koncertnej haly a veľkým gestom drsnej vonkajšej formy. Vytvorili obrovský objekt stojaci osamote, ktorý môže byť interpretovaný iba samým sebou, umožňujúc tak viacero asociácií.

Predchádzajúce príklady, ktorých výpočet nie je zďaleka úplný, demonštrujú najmä neskoršie, poregionalistické obdobie. Keďže výsledky môžeme hodnotiť iba čiastočne, nateraz nespomenieme ďalšie dôležité pokusy, ktoré sa napríklad snažia naplniť trendovú myšlienku uvedomovania si prostredia s architektonickým obsahom, ani sociálne motivované proaktívne architektonické prístupy, ktoré sú nositeľmi prísľubu nového spôsobu myslenia. Serióznym prísľubom maďarskej architektúry je pluralizmus, ktorý pretrváva aj za nie veľmi priaznivých podmienok. Dúfajme, že tieto individuálne hľadania ciest čoskoro prinesú jasné tendencie, ako aj nové architektonické školy s identifikovateľným mravným základom a medzinárodne významné referenčné budovy.

Levente Szabó DLA

Preklad: Zuzana Habšudová

Štúdia bola podporená výskumným stipendiom Jánosa Bolyai a Maďarskej akadémie vied.

Poznámky:

- 1 FRAMPTON, Kenneth. *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance*. In: *The Anti-Aesthetic. Essays on Post-modern Culture* (1983), Ed. Hal Foster. Seattle, Bay Press, 1983.
- 2 PUHL, Antal. *Creators' attitudes in Contemporary Hungarian architecture*. In: *Architecture V4 1990-2008. Czech Republic, Slovakia, Hungary, Poland*. Ed. Stempel Jan. R. Švácha, H. Moravčíková, A. Puhl, M. Lesniakowská. Praha, Kant 2009, 200 s., 17, s. 105-109.
- 3 BENEŠ, Ondřej - ŠEVČÍK, Oldřich. *Současná architektura „Visegradské 4“*. In: *ARCH*. 2009, Vol. 14, č. 9, s. 68-69.
- 4 SIMON, Mariann. *Identity and Image: Interpretations of regionalism in Hungarian architecture 1989-2003*. In: *Építés- és Építészettudomány, Akadémiai Kiadó, Volume 32, č. 3-4 / December 2004. s. 235-252*

R. HÖNICH, F. KELLER, B. SÓLYOM, T. FIALOVSZKY: KODÁLY CENTER PÉCS, FOTO: T. BUJNOVSZKY